Ігуменскі тракт

№ 16 (74)

■ Раім наведаць

«СОФ'Я ГАЛЬШАНСКАЯ» ЕДЗЕ НА МАЛУЮ РАДЗІМУ

Нацыянальны мюзікл з аднайменнай назвай пакажуць у саміх Гальшанах. Адбудзецца гэта 24 мая падчас фестывалю «Гальшанскі замак-2014».

У 2013 годзе Соф'я ўжо наведвала свае ўладанні.

Нагадаем, што прэм'ера твора адбылася восенню ў Беларускім музычным акадэмічным тэатры. Музыку напісаў Уладзімір Кандрусевіч. Сюжэт разгортваецца вакол жаніцьбы польскага караля Ягайлы, бяздзетнага ўдаўца, які збіраўся пабрацца шлюбам са старэйшай дачкой беларуска-літоўскага князя Андрэя Гальшанскага, аднак перадумаў і вырашыў зрабіць сваёй жонкай сярэднюю дачку. Саперніцтва сясцёр, інтрыгі польскага двара — усё амаль так, як сапраўды было ў Вялікім Княстве Літоўскім у пачатку XV стагоддзя. Нягледзячы на тое, што Соф'і 17, а Ягайлу 70 гадоў, усе зайздросцяць маладой, якая зможа пераехаць у сталіцу і распачаць дынастыю Ягелонаў...

Руіны Гальшанскага замка.

Гэты мюзікл — толькі адна яркая старонка фестывалю. Каля сцен старажытнага замка Сапегаў разгорнецца цэлы сярэднявечны горад. Ужо традыцыйна прадстаўнікі розных рыцарскіх клубаў змогуць памерацца тут сіламі падчас разнастайных турніраў. Чакаецца ўдзел гродзенскага клуба славянскіх адзінаборстваў «Арыдан», Мінскага стралковага клуба лучнікаў BOW'S CLUB і іншых. Конна-гістарычны клуб «Залатая шпора» з Мінскай вобласці прадставіць гледачам тэатралізаванае прадстаўленне «Чатыры эпохі беларускай кавалерыі».

Акрамя таго, падчас фестывалю можна будзе навучыцца фехтаваць і хадзіць на старадаўніх хадулях, пабываць на майстар-класе па кавальскай справе. Ахвотныя ўбачаць, як спрытна артысты экстрым-тэатра «Берсерк» кідаюць нажы і сякеры і нават самі змогуць паўдзельнічаць у іх незвычайных гульнях .

Асаблівы каларыт святу надасць аўтэнтычная сярэднявечная музыка. Капэла беларускіх народных духавых інструментаў «Гуды» і фальклорны ансамбль «Баламуты» Беларускага дзяржуніверсітэта культуры прадэманструюць майстэрства гульні на старадаўніх нацыянальных інструментах: дудзе, акарыне, чаротцы, жалейцы і іншых. Хэдлайнерам выступленняў зноў стане любімы многімі гурт «Стары Ольса», які ўжо неаднаразова выступаў у Гальшанскім замку. Сярэднявечную атмасферу свята дапоўніць выступленне танцавальнага калектыву «Фламея».

Па словах начальніка аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Ашмянскага райвыканкама Галіны Балінскай, мінулагодні фестываль наведалі 4 тысячы чалавек. Сёлета, калі ўдзел у свяце прыме прыкладна 300 артыстаў (і, як вядома, будзе паказаны нацыянальны мюзікл), верагодна, наведвальнікаў будзе яшчэ больш. Прыедуць госці з літоўскага горада Шальчынінкай.

Традыцыйная выстава-кірмаш народных майстроў, а таксама гульнявая пляцоўка для дзяцей і выязны гандаль дапоўняць прыемныя ўражанні ад гэтага дня. Завершыцца ўсё начным вогненным шоу.

Ніна ШЧАРБАЧЭВІЧ,
фота аўтара

■

Маўчанне мінуўшчыны

Ці дачакаецца рэстаўрацыі ўнікальны помнік міжнароднага і рэспубліканскага значэння?

Калі ў Мсціславе ад цэнтра горада накіравацца ў бок Замкавай гары, немагчыма абмінуць кармеліцкі касцёл Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі, помнік XVII стагоддзя. Белы мураваны храм, што стаіць на ўзвышшы, уражвае сваёй велічнасцю яшчэ здалёк, і справа не толькі ў яго памеры. Такі змог бы стаць упрыгажэннем, жамчужынай любой сталіцы. У ім маглі б ладзіць набажэнствы з удзелам вышэйшых асоб... Зрэшты, калісьці яно так і было. Гледзячы на касцёл (дарэчы, апошні на ўсходзе Еўропы помнік «віленскага» барока), уяўляем, якім значным горадам быў Мсціслаў у часы свайго росквіту і як віравала тут жыццё.

Старажытны напамін пра слаўную мінуўшчыну Мсціслава.

ДВАЦЦАЦЬ ГАДОЎ ЦІШЫНІ

Пра дату будаўніцтва Успенскага кляштара і касцёла ордэна кармелітаў можна меркаваць толькі па спасылках на дакументы XVII — XVIII стагоддзяў, якія ўжо, на жаль, не існуюць. Мяркуюць, што касцёл быў закладзены ў першай палове XVII стагоддзя на месцы драўлянага храма. Дабудоўваўся ён значна пазней, праз некалькі дзесяцігоддзяў. Таксама вядома, што ў 1746—1750 гадах ён быў істотна перабудаваны архітэктарам Глаўбіцам, частковая перабудова адбылася і ў 1887 годзе.

Цяпер у касцёле засталося каля 25 прыхаджан. Набажэнствы для іх праходзяць у невялікай каплічцы пры храме. Унутр жа самога касцёла трапіць выпадае хіба што падчас штогадовага рыцарскага фэсту, што ладзіцца на працягу двух дзён улетку. Увесь астатні час яго дзверы замкнёныя. Справа ў тым, што ў 80-я гады мінулага стагоддзя ў храме распачалася рэстаўрацыя. Унутры ўсё абнеслі рыштаваннямі, пачалі аднаўляць ляпніну... Але, як гэта часта бывае, скончыліся сродкі, і рэстаўрацыю замарозілі на няпэўны тэрмін. Без будаўнічых работ прайшло ўжо больш за 20 гадоў...

Нам пашанцавала: спецыяльна для нас дзверы касцёла адчынілі. Тое, што паўстала перад нашымі вачыма ўнутры, было чароўным і вартым жалю адначасова. Вялізная прастора са стройнымі калонамі і высокімі скляпеннямі, нібы скаваная ад падлогі да столі будаўнічымі рыштаваннямі. А скрозь іх з алтароў праглядаюць белыя пяшчотныя херувімы (іх і некаторыя іншыя элементы ляпніны паспелі адрэстаўраваць) і каляровыя фрэскавыя роспісы, нібы безгалосна паведамляючы: «Мы яшчэ тут! Ратуйце нас, пакуль мы не пабляклі!» Зрэшты, ёсць нейкае таямнічае хараство ў гэтай пышнай напаўзакінутасці (але ні ў якім разе не занядбанасці! Унутры касцёла, нягледзячы на стан зацягнутага рамонту, прыбрана — за парадкам у храме сочаць).

Фрэскі, апроч рэлігійных, адлюстроўваюць і свецкія сюжэты — такога няма больш нідзе ў Беларусі.

Навуковы супрацоўнік Мсціслаўскага гісторыка-археалагічнага музея Валянціна ЦІМАШКОВА паказвае рэпрадукцыі касцёльных фрэсак.

Адметныя гэтыя фрэскі тым, што, апроч традыцыйных рэлігійных, яны адлюстроўваюць і свецкія сюжэты — такога няма больш нідзе ў Беларусі. Так дзве з іх яскрава распавядаюць пра падзеі, што адбываліся ў 1654 годзе падчас вайны Расіі і Рэчы Паспалітай, калі рускія войскі пад кіраўніцтвам князя Аляксея Трубяцкога на працягу чатырох дзён асаджалі Мсціслаў. А калі ўзялі горад прыступам, то ўчынілі жорсткую бойню, якая атрымала назву «трубяцкая разня». Тых мсціслаўцаў, хто здолеў тады выратавацца, а таксама іх нашчадкаў, яшчэ доўга звалі «недасекамі»: маўляў, не ўсіх пасеклі. Фрэскі сведчаць і аб тым, што пацярпелі ў той разні і святары.

СПУСЦІЦЦА Ў ПЕКЛА, УЗНЯЦЦА Ў НЯБЁСЫ...

Праходзячы скрозь храмавыя пакоі (а была тут і трапезная, і бібліятэка, і камора, і яшчэ цэлае крыло, якое не захавалася), уваходзім у памяшканне, у куце якога бялее камін. Па словах дырэктара музея, ён дзейнічае і цяпер.

Некалі ў касцёле было пяць алтароў. «У сем'яў, якія ахвяравалі грошы на яго пабудову, былі свае ксяндзы, якія адначасова маглі весці тут службы», — тлумачыць Уладзімір Шылянкоў.

Апроч таго, касцёл меў арган, на падлозе ляжалі персідскія дываны, а вокны ўпрыгожвалі мазаічныя вітражы. Савецкія ўлады пераўтварылі храм у склад. У сутарэннях захоўваліся бочкі з капустай і саленнямі. Соль настолькі ўелася ў земляную падлогу, што і цяпер працягвае разбураць падмурак... Зрэшты, храм мог увогуле знікнуць, было нават прынята рашэнне аб яго зруйнаванні з-за тых самых фрэсак, якія былі сведчаннем таго, як славянін падымаў руку на славяніна, што зусім не ўпісвалася ў ідэалогію «адзінага савецкага народа». Выратавала касцёл адкрыццё комплексу савецка-польскага сяброўства ў пасёлку Леніна Магілёўскай вобласці, на якое прыехалі высокія госці з Польшчы. Мясцовыя ўлады палічылі, што палякі могуць пажадаць наведаць храм у Мсціславе, і вырашылі яго пакінуць.

Апроч гэтых выяў, захаваліся не менш цікавыя — насценныя партрэты фундатараў касцёла. «Звярніце ўвагу на сімвал улады — булаву, — паказвае на адзін з партрэтаў **дырэктар Мсціслаўскага раённага гісторыка-археалагічнага музея Уладзімір ШЫЛЯНКОЎ.** — Можна меркаваць, што яе мог трымаць якісьці вялікі князь».

...Спускаемся ў сутарэнне. У яго заблытаных лабірынтах чыста і цёмна, і святло ліхтарыка не рассейвае адчуванне містычных дрыжыкаў па скуры. Дырэктар музея пацвярджае маю здагадку пра тое, што ў ранейшыя часы тут была крыпта-пахавальня: у сценах ёсць замураваныя нішы, знаходзілі тут і косткі. У адным з памяшканняў у падлозе адтуліна, пад якой, наколькі магчыма разгледзець у ліхтаровым святле, — пустэча. «Хутчэй за ўсё, там сістэма падземных хадоў», — мяркуе Уладзімір Шылянкоў.

Звонку на адной з белых сцен храма выразна праступае шэры сілуэт укрыжаванага Хрыста, які, колькі сцяну ні тынкавалі, праяўляецца зноў і зноў...

Пасля сырых і цёмных падземных памяшканняў выходзім на святло, па пакручастых прыступках караскаемся на касцёльную вежу. Нібы са змрочнага царства мёртвых — у асветленае спадзяваннем неба. І хоць на самы верх трапіць не атрымалася (лаз быў зачынены), нават з «сярэдняга» ўзроўню вежы адкрываюцца шыкоўныя мсціслаўскія краявіды. Зірнуўшы на такое хараство, разумееш, што дзеля гэтага варта жыць і захоўваць спадчыну нашых продкаў. Дарэчы, у Дзяржаўным спісе гісторыка-культурных каштоўнасцяў Беларусі касцёл ордэна кармелітаў мае катэгорыі ўнікальнага аб'екта міжнароднага і рэспубліканскага значэння.

«Балюча глядзець на тое, у якім ён стане, сэрца крывёю абліваецца», — уздыхае Уладзімір Віктаравіч, і з ім нельга не пагадзіцца.

Але ж, нібы дорачы супакаенне і спадзеў, звонку на адной з белых сцен храма выразна праступае шэры сілуэт укрыжаванага Хрыста, які, колькі сцяну ні тынкавалі, праяўляецца зноў і зноў...

Дзіяна СЕРАДЗЮК.
Фота Надзеі БУЖАН.
Мсціслаўскі раён

■

У гэтай каплічцы пры касцёле цяпер праходзяць набажэнствы.

■ Вартаўнікі памяці

КАЛІ ЗЯМЛЯ ГАВОРЫЦЬ

Якія таямніцы захоўваюць старадаўнія могілкі

Старажытная цагляная брама з крыжам наверсе нібы падзяляе ракаўскія могілкі на дзве часткі. З аднаго яе боку дагледжаныя магілы роўнымі радамі, тут чыста і нават прыемна, калі можна ўжыць гэтае слова адносна некропаля. А па іншы бок брамы вырастае амаль непралазны зараснік, і карцінка паўстае не горшая, чым у фільмах жахаў. Між тым менавіта там сярод карэння і апалага лісця пакрысе знікае самае каштоўнае — старажытныя пахаванні, а разам з імі — і гістарычная памяць.

ЭКСКУРСІЯ НА... НЕКРОПАЛЬ?

Вось ужо амаль 10 гадоў валанцёры прыязджаюць у Ракаў, каб выратаваць мясцовыя могілкі. Першыя работы тут пачаліся ў 2005 годзе, калі некропаль быў уключаны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі. Праўда, нягледзячы на тое, што комплекс старых праваслаўных могілак XIX стагоддзя цяпер павінен быць пад аховай дзяржавы, аднойчы пахаванні давялося ратаваць ад бульдозераў, што прыехалі раўняць іх з зямлёй.

— Вельмі важна пашпартызаваць пахаванні, каб засталася памяць пра людзей, бо не заўсёды ў архівах можа захавацца інфармацыя пра тых, хто тут жыў раней, — кажа **юрыст і каардынатар ініцыятывы аховы гістарычных могілак Беларусі Вольга СЯМАШКА.**

Пашпартызаваць могілкі — значыць зрабіць іх падрабязнае апісанне: зафіксаваць, расшыфраваць надпіс на кожным надмагіллі, стварыць карту і адзначыць усе іх асаблівасці. Апроч гэтага, па магчымасці, валанцёры расчышчаюць могілкі ад смецця і зараснікаў.

— У сучаснай Беларусі могілкі амаль не ўспрымаюцца як месцы памяці ў агульнанацыянальным сэнсе, — мяркуе **гісторык Цімафей АКУДОВІЧ.** — Шануюцца толькі асобныя пахаванні — ці сваякоў, ці вядомых асоб. У нашай краіне амаль не праводзяць экскурсій па цэнтральных некропалях, хаця такая практыка распаўсюджана па ўсім свеце: могілкі Росаў у Вільні, Вавель у Кракаве, Лычакаўскія ў Львове, Новадзявочья ў Маскве з'яўляюцца важнай часткай турыстычных маршрутаў.

Андрэй ШУЛАЕЎ вопытнай рукой замалёўвае надмагіллі.

У сувязі з гэтым ініцыятары кампаніі па ахове беларускіх некропаляў прапануюць унесці змены ў закон Рэспублікі Беларусь «Аб пахаваннях і пахавальнай справе», у прыватнасці, увесці паняцце «гістарычнае месца пахавання» і вызначыць спецыяльны рэжым утрымання такіх месцаў. Па словах каардынатараў, гэта дапаможа захаваць памяць пра людзей, якія жылі калісьці на нашай зямлі, а таксама ўнікальныя помнікі архітэктуры некропаляў.

СПАДЧЫНА З МЕТАЛУ

Але хмызняк і занядбанне — не самая вялікая пагроза для старажытных некропаляў. Справа ў тым, што наўпрост паверх старадаўніх магіл працягваюць узнікаць новыя. Вось і цяпер перад нашымі вачыма, акурат перад старажытнай брамай з ахоўнай шыльдай, якая забараняе праводзіць на могілках пахаванні і весці гаспадарчую дзейнасць, мы ўбачылі свежае пахаванне, якога, па словах валанцёраў, два тыдні таму тут яшчэ не было. Мясцовыя ўлады, з якімі Вольга Сямашка вядзе перапіску, прызналі, што ў справе аховы могілак як гісторыка-культурнай каштоўнасці дапушчаны парушэнні, і паабяцалі прыняць меры — напрыклад, увесці пасаду дырэктара могілак.

Невядома, ці была створаная такая пасада, але першы погляд на гістарычную частку могілак дае падставы ў гэтым сумнявацца. Для таго, каб пачаць пашпартызацыю, нам давялося высякаць кустоўе і дрэвастой — іначай прабрацца да старых надмагілляў было немагчыма. Ды і здагадацца, што паглыблены ў зямлю ці перакулены парослы мохам камень — гэта чыясьці магільная пліта, было складана. Толькі счысціўшы мох і перакуліўшы камень, можна было ўбачыць надпіс: «Пефилія Левановичъ. Жила 82 г. ум. 3 Сентябр. 1909 г.»... На многіх надмагіллях выбітыя фігурныя крыжы і адмысловыя надпісы, якія калісьці сведчылі пра заможнасць нябожчыка і яго сваякоў. Цяпер, занядбаныя, гэтыя сведчанні ўжо мала каго цікавяць, як і тое, хто такая была Пефілія Левановіч, чым яна займалася і што здзейсніла ў сваім жыцці.

Падчас даследавання старажытных надмагілляў нам пашанцавала на сапраўды ўнікальныя знаходкі: сярод зваленага ў хмызах друзу архітэктар і магістр гісторыі Андрэй Шулаеў распазнаў медныя рэшткі купала капліцы, якая калісьці стаяла на могілках. Шчыра кажучы, гледзячы на пагнутыя кавалкі металу, цяжка паверыць, што яе можна адрэстаўраваць. Але спецыяліст запэўнівае: гэта магчыма. Галоўнае, што такая рэч увогуле нейкім цудам захавалася. Аднак на гэтым цуды не скончыліся: крыху пазней нехта натрапіў на ўрослы ў зямлю кавалак жалеза. Пачалі капаць — і выцягнулі з глебы вялікі каваны ўніяцкі крыж, які, верагодней за ўсё, вянчаў тую самую капліцу. Знойдзеныя каштоўнасці валанцёры перадалі мастаку Феліксу Янушкевічу, вядомаму сваім самым вялікім на Беларусі прыватным музеем.

У планах ініцыятараў кампаніі выданне кнігі пра Ракаў і ракаўскія могілкі, якая распавядзе пра новыя факты з гісторыі паселішча і зможа прывабіць сюды турыстаў; увойдзе ў кнігу і спіс пахаваных на тэрыторыі могілак у XIX стагоддзі. Але пакуль што праца будзе працягвацца, і хто ведае, якія яшчэ таямніцы ракаўскага некропаля прыадкрые зямля.

Дзіяна СЕРАДЗЮК.
Фота аўтара
і з архіва Вольгі СЯМАШКІ.

Свежую магілу насыпалі наўпрост каля брамы пад ахоўнай шыльдай.

Да ведама

Штогод Міжнародны камітэт па помніках і гістарычных мясцінах (ICOMOS) вызначае тэму, якой будзе прысвечаны гэты год. Такім чынам міжнародная супольнасць спецыялістаў звяртае ўвагу чалавецтва на тыя ці іншыя помнікі сусветнай спадчыны, якія часта звычайны чалавек не заўважае, але яны патрабуюць не меншай увагі і догляду, чым егіпецкія піраміды ці Эйфелева вежа. Сёлета ICOMOS абраў досыць складаную тэму — спадчына ўвекавечвання (мемарыялізацыі).

У Беларусі створана валанцёрская ініцыятыва па захаванні гістарычных могілак Беларусі. Яе ўдзельнікі збіраюць інфармацыю пра старадаўнія некропалі, фарміруюць базу даных гістарычных пахаванняў, якая існуе і пастаянна папаўняецца на сайце niekropali.by. Апісаннем могілак і ўнясеннем іх у базу даных займаюцца краязнаўцы з розных рэгіёнаў Беларусі. Далучыцца да гэтай справы можа любы ахвотны.

■ Народныя ўмельцы

Любімы пояс — для ўнучкі

Зусім нядаўна, каля двух гадоў таму, пачала ткаць паясы Ірына Дзернакоўская, загадчыца Пяцяўшчынскага сельскага клуба, што ў Мінскім раёне. Але яе вырабы ўжо заслугоўваюць высокай адзнакі.

— Памятаю, як у дзяцінстве ткала мая бабуля, але ніколі б не падумала, што пачну ткаць сама, — усміхаецца Ірына Зыгмундаўна. — Цяпер жа не магу адарвацца ад сваёй працы... Пояс трэба рабіць з сэнсам: таму думкі пра будучы выраб магу выношваць доўга, нібы дзіця.

За ўвесь час майстрыха саткала каля трыццаці паясоў. Самы знакавы — для нованароджанай унучкі.

Марына БЕГУНКОВА, фота аўтара.

Мінская вобласць.